

Silvia Bekavac

Uloga metroačkih kognacija u Saloni

The role of the metroac *cognatio* in Salona

Silvia Bekavac
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR, 23000 Zadar
silviabekavac@ymail.com

UDK: 904 : 930.271 (497.5 Solin) "00"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. 9. 2011.
Prihvaćeno: 13. 10. 2011.

Rad se temelji na proučavanju sedam natpisa s teritorija Salone koji navode pojam *cognatio* u kontekstu vjerskog udruženja, a specifičan je samo za spomenuto područje. Analiza tih nalaza omogućila je pokretanje rasprave o radu i značajkama kognacija te njihovoj ulozi u sklopu kulta *Magna Mater*, čime se Salona potvrdila kao vrlo važno metroačko središte.

Ključne riječi: *cognatio*, *Salona*, *Venera*, *Magna Mater*, *dendrofori*

Silvia Bekavac
University of Zadar
Archaeology Department
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
CROATIA, 23000 Zadar
silviabekavac@ymail.com

UDC: 904 : 930.271 (497.5 Solin) "00"
Original scientific paper
Received: 5 September 2011
Accepted: 13 October 2011

The work is based on the study of seven inscriptions from the territory of Salona which cite the term *cognatio* in the context of a religious association, and which is specific to the aforementioned region. An analysis of these finds has facilitated the initiation of debate on the functioning and features of *cognatii*, and their role as part of the cult of the *Magna Mater*, whereby Salona confirmed itself as a very important metroac centre.

Key words: *cognatio*, *Salona*, *Venus*, *Magna Mater*, *dendrophori*

Natpisi koji spominju kognacije, a javljaju se na epigrafskoj građi Salone, specifična su pojava, koja se pod tim imenom javlja samo na salonitanskom teritoriju. Sam pojam *cognatio* u užem smislu riječi označava krvno srodstvo, to jest rodbinstvo po majčinskoj liniji.¹ U tom kontekstu javlja se na nadgrobnom natpisu iz Bijača (*Siculi*): *D(is) [M(anibus)] / Novellia [---] / sibi et L(ucio) lul(io) [---] / marito op[timo] / vet(erano) coh(ortis) VIII [vol(untariorum)] / et cognationi su/ae et lib(ertis) liberisque eorum*², i Burna: *Marti sac(rum) / Turus Longini f(ilius) / dec(urio) et sacerdotali(s) / pro suis et cognation(e) / Nantania / de suo / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.³ Na ta dva spomenuta natpisa *cognatio* označava srodnike, odnosno, u drugom slučaju, pleme matrilinuarne osnove.⁴

Specifičnost salonitanskih natpisa leži u samom značenju tog pojma, koji se ne odnosi samo na krvne srodnike prema matrilinuarnoj osnovi, već na udruženje vjernika, koji se okupljaju prema određenim potrebama. Kako bi se moglo shvatiti značenje, funkcija i karakter salonitanskih kognacija, potrebno je analizirati sve spomenike koji su taj pojam zabilježili.

Najstariji natpis na kojem se navodi riječ *cognatio* datiran je u razdoblje od 9. g. prije Krista do oko 60. god. 1. stoljeća poslije Krista:⁵

..... / ...m]iles leg(ionis) VI[I ...] / Veneri don[um / ob / magisteriu]m cognation[is .../... Cl]odior(um) cui ...

Natpis je oštećen pa se ne može u cijelosti restituirati, no sačuvan je dio teksta koji potvrđuje da je osoba koja podiže spomenik, odnosno posvetu Veneri, bila vojnik VII. legije. Budući da je natpis oštećen, ne može se potvrditi nalazi li se iza navoda legije i njezin počasni naslov *C(laudia) P(ia) F(idelis)*, koji se javlja nakon godine 42., kada joj ga dodjeljuje car Klaudije zbog vjernosti tokom Skribonijanove pobune,⁶ čime bi se i sam natpis mogao približe datirati.⁷ Iz tog razloga za dataciju služe ostali elementi. Dedikant je *miles legionis*, što znači da je on u vrijeme nastanka natpisa bio aktivan vojnik VII. legije, na temelju čega se natpis vremenski determinira od 9. g. pr. Kr. do oko 60. g. 1. st. posl. Krista, odnosno, u vrijeme boravka VII. legije na prostoru

Inscriptions which mention *cognatii* in the epigraphic sources of Salona constitute a specific phenomenon which appeared under this name only in the wider environs of Salona. The actual term *cognatio* in the narrower sense of the word indicates blood kinship, specifically a matrilineal relationship.¹ In this context, it appeared on the gravestone inscriptions from Bijači (*Sicula*): *D(is) [M(anibus)] / Novellia [---] / sibi et L(ucio) lul(io) [---] / marito op[timo] / vet(erano) coh(ortis) VIII [vol(untariorum)] / et cognationi su/ae et lib(ertis) liberisque eorum*² and Burnum: *Marti sac(rum) / Turus Longini f(ilius) / dec(urio) et sacerdotali(s) / pro suis et cognation(e) / Nantania / de suo / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)*.³ In these two inscriptions, *cognatio* indicates relatives, or rather a matrilineally based tribe in the second case.⁴

What makes the Salona inscriptions specific is the actual meaning of the term, which does not refer solely to matrilineal blood relatives, but rather an association of believers who gather for specific needs. In order to comprehend the meaning, function and character of the Salona *cognatii*, it is necessary to analyze all of the monuments on which this term appears.

The oldest inscription on which the word *cognatio* appears has been dated from 9 BC to approximately 60 AD:⁵

..... / ...m]iles leg(ionis) VI[I ...] / Veneri don[um / ob / magisteriu]m cognation[is .../... Cl]odior(um) cui ...

The inscription is damaged, so it cannot be fully restored; however, that part of the text which confirms that the person who raised the monument, and the dedication to Venus, was a soldier of Legio VII, has been preserved. Since the inscription is damaged, there is no way to ascertain if the legion's name was followed by the honorary title *C(laudia) P(ia) F(idelis)*, which appeared after 42 AD, when it was conferred by Emperor Claudius due to its loyalty during the revolt of Scribonius,⁶ which would then make it possible to date the inscription more precisely.⁷ Thus, other elements may serve to date it. The dedicant is a *miles legionis*, which means that he was an active soldier of the seventh legion when the inscription was made, upon which basis the inscription has been chronologically placed from 9 BC to 60 AD, during the time when Legio VII was in the

1 Horvat 2002, str. 24.

2 CIL III, 9708; Medini 1985, str. 5, bilj. 5.

3 ILJug 1978, 944a.

4 Medini 1985, str. 5.

5 CIL III, 8687; Medini 1985, str. 6.

6 Cambi 2009, str. 69.

7 Medini ističe mogućnost da je natpis, s obzirom na mjesto i izgled oštećenja, nastao pak prije 42. godine; Medini 1985, str. 20, bilj. 56.

1 Horvat 2002, p. 24.

2 CIL III, 9708; Medini 1985, p. 5, note 5.

3 ILJug 1978, 944a.

4 Medini 1985, p. 5.

5 CIL III, 8687; Medini 1985, p. 6.

6 Cambi 2009, p. 69.

7 Medini stressed the possibility that the inscription, given the location and appearance of the damage, may have been made prior to 42 AD; Medini 1985, p. 20, note 56.

provincije Dalmacije.⁸ Natpis je posvećen Veneri, te navodi ime kognacije kao *cognatio Clodiorum*.

Drugi natpis koji spominje kognaciju, pronađen je 1908. godine na položaju Kuline u blizini sjevernoga gradskog zida istočnog dijela grada (*urbs orientalis*), a datiran je u razdoblje 1.-2. stoljeća:⁹

Matrib(us) Mag(nis) / sacrum P(ublius) Safinius Filuci/nus Terentiae sacerdotis f(ilius) aram supstituit idem ampliavit / sibi et cognatio(ni) permissu C(ai) Clodi Gracilis.

Gentilicij *Safinius* rasprostranjen je na području Italije, najviše u Kampaniji, a u Dalmaciji ga nose Italici.¹⁰ Da je riječ o osobi s rimskim građanskim pravom, potvrđuje i činjenica da je njegova majka bila svećenica, odnosno *sacerdos*, što je služba rezervirana samo za osobe s rimskim građanskim pravom. Iako je u rimskom imenskom obrascu pravilo da se uz prenamen, nomen i kognomen navodi i filijacija, odnosno ime oca po kojem osoba i nasljeđuje gentilno ime,¹¹ na ovom natpisu učinjena je iznimka, te uz svoje ime dedikant navodi ime majke. Razlog tome možemo potražiti u namjeri da *Safinije Filucin* istakne svećeničku dužnost svoje majke, što bi bilo logično očekivati s obzirom na posvetni karakter natpisa, a ne zbog toga kako bi istaknuo svoje porijeklo po matrilinearnoj osnovi.¹²

Iz njegovog je imenovanja razvidno da on nije bio u krvnom srodstvu s *Klodijima*, što nam govori da u trenutku kada nastaje ova posveta, članovi kognacije zasigurno nisu bili samo i isključivo krvni srodnici. Ne znamo i ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li kognacija u svojim začecima okupljala samo krvne srodnike, no to bismo mogli pretpostaviti, s obzirom na činjenicu da se na prvom natpisu navodi ime kognacije, odnosno *cognatio Clodiorum*, a na drugom natpisu ime Gaja *Klodija Gracila* koji je dao dozvolu *Publiju Safiniju Filucinu* da zamijeni stari žrtvenik u svetištu novim i većim. Na temelju toga mogli bismo zaključiti da je mjesto na

province of Dalmatia.⁸ The inscription is dedicated to Venus, and the *cognatio* is referred to as *cognatio Clodiorum*.

The second inscription which mentions a *cognatio* was discovered in 1908 at the Kuline site near the northern city wall in the city's eastern section (*urbs orientalis*), and dated to the first/second century:⁹

Matrib(us) Mag(nis) / sacrum P(ublius) Safinius Filuci/nus Terentiae sacerdotis f(ilius) aram supstituit idem ampliavit / sibi et cognatio(ni) permissu C(ai) Clodi Gracilis.

The gentilicium *Safinius* was widespread in Italian territory, mostly in Campania, while in Dalmatia it was borne by Italic natives.¹⁰ That this was a person with Roman citizenship is indicated by the fact that his mother was a priestess, a *sacerdos*, which was a service reserved exclusively to Roman citizens. Although it was a rule in the Roman name formula to state - together with the praenomen, nomen and cognomen - filiation, i.e., the name of the father from which the gentilicium is inherited,¹¹ an exception was made in this inscription, and the dedicant specified his mother's name next to his own. The reason for this may be sought in the intention of *Safinius Filucinus* to underscore his mother's priestly duties, and not to stress his matrilineal descent.¹²

Based on his naming, it is apparent that he had no blood kinship with the *Clodii*, which indicates that at the time when this dedication was made, the members of the *cognatio* were certainly not only blood relatives. It is not known, nor is there any way to state with certainty, whether the *cognatio* gathered only blood relatives, but this may be assumed, given that in the first inscription the *cognatio*, i.e., *cognatio Clodiorum*, is mentioned, while the second inscription specifies the name *Gaius Clodius Gracilis*, who granted consent to *Publius Safinius Filucinus* to replace an old altar in the shrine with a newer and larger one. Based on this, one may conclude that the site at which *Filucinus*

8 Ritterling 1925, kol. 1665; Betz 1938, str. 52; Willkes 1969, str. 92; Zaninović 1980, str. 65-75; Zaninović 2007, str. 221; postoje različite teorije o točnom odlasku VII. legije s prostora Dalmacije, tako npr. M. Mirković datira taj događaj tek između 63.-66. godine; Mirković 1986, str. 36. Ovakvu pretpostavku donosi na temelju krive interpretacije terminacijskog natpisa o razgraničenju između *Nedita* i *Korinjana* pronađenog u *Popovićima* kod *Benkovca*, iz vremena namjesništva *Aula Ducenija Gemina*, sa spomenom centuriona *Aula Resija Maksima* i *Kvinta Ebucija Liberala*; Maršić 2010, str. 75. Dokaz kojim se potvrđuje da je zaista riječ o vojnicima XI., a ne VII. legije, predstavljaju još dva kamena međaša s istovjetnim tekstom (ILJug 1986, 2871; CIL III, 9973; Kurilić 2006, str. 49, bilj. 187), te još jedan terminacijski natpis (ILJug 1986, 2845) postavljen između *Sidrina* i *Aserijata*, na kojem se spominje *Kvint Ebucije Liberal* kao centurion XI. legije; Čače 2003, str. 21-22, kat. br. 2.

9 Medini 1985, str. 6. U ILJug predložena je sljedeća restitucija natpisa: *Matrib(us) Mag(nis) / sacrum P(ublius) Safinius Filuci/nus Terentiae sacerdotis f(ilius) / aram supstituit(!) idem ampl(iavit) / sibi et cognatio[ni] suae] / permissu C(ai) Clodi Grac[il]is*; ILJug 1986, 2052.

10 Alföldy 1969, str. 117.

11 Matijašić 2002, str. 58.

12 Medini 1985, str. 18-19.

8 Ritterling 1925, col. 1665; Betz 1938, p. 52; Willkes 1969, p. 92; Zaninović 1980, pp. 65-75; Zaninović 2007, p. 221; there are differing theories as to when exactly Legio VII departed from Dalmatia, so that, e.g., M. Mirković dated this event between 63-66 BC; Mirković 1986, p. 36. He made this assumption based on an interpretation of a boundary inscription between the *Neditae* and *Corinienses* found at *Popović* near *Benkovac*, during the consulship of *Aulus Ducenius Geminus*, which mentions the centurions *Aulus Roesius Maximus* and *Quintus Aebutius Liberalis*; Maršić 2010, p. 75. Evidence which confirms that these were actually soldiers of Legio XI and not Legio VII can be found on two other stone boundary markers with identical texts (ILJug 1986, 2871; CIL III, 9973; Kurilić 2006, p. 49, note 187), and another boundary inscription (ILJug 1986, 2845) placed between the *Sidrini* and *Asseriatas*, on which *Quintus Aebutius Liberalis* is mentioned as a centurion of Legio XI, Čače 2003, pp. 21-22, cat. no. 2.

9 Medini 1985, p. 6. In ILJug, the following restoration of the inscription is proposed: *Matrib(us) Mag(nis) / sacrum P(ublius) Safinius Filuci/nus Terentiae sacerdotis f(ilius) / aram supstituit(!) idem ampl(iavit) / sibi et cognatio[ni] suae] / permissu C(ai) Clodi Grac[il]is*; ILJug 1986, 2052.

10 Alföldy 1969, p. 117.

11 Matijašić 2002, p. 58.

12 Medini 1985, pp. 18-19.

kojem Filucin postavlja žrtvenik bilo u vlasništvu, odnosno, pod kompetencijama Gaja Klodija Gracila. Na prvom natpisu, gdje se najvjerojatnije javlja eponim kognacije,¹³ vidimo da se on navodi u genitivu množine, što znači da je kognacija obuhvaćala sve osobe povezane istim gentilicijem *Clodius* ili nekoliko njih. Budući da drugi natpis također spominje osobu istog gentilnog imena, a koja daje dozvolu Safiniju Filucinu za postavljanje are, možda se u imenu Gaja Klodija Gracila krije osoba koja je bila na čelu kognacije, čime bi i svetište u kojem Filucin zamjenjuje aru novom, bilo u vlasništvu tog udruženja.

Mogli bismo pretpostaviti da je kognacija u početku obuhvaćala krvne srodnike klodijevskog roda. Ti su srodnici bili okupljeni u kognaciju oko kulta koji je tada mogao biti privatnog karaktera, a koji je bio vezan uz neko žensko božanstvo, koje na prvom natpisu, gdje bi se još uvijek moglo govoriti o kognaciji krvnih srodnika, predstavlja Venera. Na drugom natpisu navodi se ime svećenice Terencije, koja je, lako je moguće, zbog posvetnog karaktera natpisa te želje dedikanta da istakne krvnu vezu s njom, bila svećenica u sklopu kognacijskog kulta. Budući da je *sacerdos* oznaka svećeničke službe, a da je natpis posvećen Velikim Majkama i kognaciji, možda je upravo to kognacijsko svetište bilo pod sacerdotalnim kompetencijama ove osobe, što bi moglo ukazivati na skupni, tj. javni karakter kulta.¹⁴ Ono što sigurno možemo potvrditi ovim natpisom, jest da se članstvo u kognaciji, s obzirom da nema naznaka da su svećenica i dedikant bili u krvnom srodstvu s Klodijevcima, već u razdoblju 1.-2. stoljeća, kada se natpis datira, širi na nesrodnike.¹⁵

Nedaleko od izvora Jadrta, na desnoj obali, pronađen je još jedan natpis koji spominje kognaciju (sl. 1):¹⁶

*Matri Magnae / cognationis / C(aius) Turranius Cronius / IIIIIvir
august(alis) / voto suscepto aedem et / aram d(e) s(ua) p(ecunia)
[f]jecit et expol(iv)it / idemqu(e) dedicavit.*

installed the altar was owned or under the competence of Gaius Clodius Gracilis. On the first inscription in which the eponym of the *cognatio* most likely appears,¹³ it can be seen that it is mentioned in the genitive plural, which means that the *cognatio* encompassed all or several persons linked by the same gentilicium, *Clodius*. Since the other inscription also mentions a person with the same gentilicium, who grants consent to Safinius Filucinus to install an altar, perhaps the name Gaius Clodius Gracilis reveals the person who headed the *cognatio*, whereby the shrine in which Filucinus replaced the altar with a new one would have been owned by that association.

It may be assumed that initially the *cognatio* encompassed blood relatives belonging to gens Clodius. These relatives were gathered in a cult which may have had a private character at the time, and which was associated with a female deity, which is Venus in the first inscription, in which one may still speak of a *cognatio* of blood relatives. In the second inscription, the name of the priestess Terentia is mentioned, who, due to the dedicatory character of the inscription as well as the dedicant's desire to stress his blood kinship with her, may very likely may have been a priestess in this *cognatio* cult. Since *sacerdos* is a designation of priesthood, and the inscription is dedicated to the Magna Mater and the *cognatio*, perhaps precisely this *cognatio* shrine was under the sacerdotal competence of this person, which could point to the group/public character of the cult.¹⁴ That which may certainly be confirmed with this inscription is that membership in the *cognatio*, given that there is nothing to indicate that either the priestess or the dedicant were blood relatives of the Clodii, had already been expanded to non-relatives in the first and second centuries, to which time the inscription has been dated.¹⁵

Not far from the source of the Jadro River, on its right bank, another inscription was found which mentions a *cognatio* (Fig. 1.):¹⁶

*Matri Magnae / cognationis / C(aius) Turranius Cronius / IIIIIvir
august(alis) / voto suscepto aedem et / aram d(e) s(ua) p(ecunia)
[f]jecit et expol(iv)it / idemqu(e) dedicavit.*

13 Medini 1985, str. 19.

14 Medini 1985, str. 18.

15 Ne može se znati je li vojnik VII. legije na prvom natpisu uopće bio gentilnog imena *Clodius*, budući da se njegovo ime nije sačuvalo, te budući da taj gentilicij na teritoriju Salone nije zabilježen ni na jednom natpisu koji spominje vojnike ili veterane VII. legije. Jedini spomen tog gentilicija zabilježen je na natpisu iz Tilurija, na kojem se spominje vojnik VII. legije, koja u svom naslovu nema počasnu oznaku *CPF*, što natpis datira prije 42. godine: *Sex(tus) Clodius / C(ai) f(ilius) Pub(ilia) Verona / mil(es) [leg(ionis)]*; CIL III, 13976. No, isto tako, bez obzira što nemamo sačuvano ime vojnika, niti potvrdu o brojnosti tog gentilicija među sačuvanim natpisima pripadnika VII. legije, ne možemo tvrditi da doista nije riječ o nekom Klodiju, pogotovo ako uzmemo u obzir da je taj gentilicij bio raširen diljem Carstva te da su njegovi nosioci na teritoriju Salone u 1. stoljeću bili Italici; Alföldy 1969, str. 76. Zbog svega navedenog, prvi natpis ne može potvrditi je li kognacija u prvoj polovici 1. stoljeća okupljala samo srodnike, pa drugi natpis predstavlja najraniju potvrdu o širenju kognacije na nesrodnicičke članove.

16 CIL III, 8675; Medini 1985, str. 7.

13 Medini 1985, p. 19.

14 Medini 1985, p. 18.

15 There is no way of knowing whether the soldier of Legio VII in the first inscription even bore the gentilicium Clodius, since his name has not been preserved, and since that gentilicium is not mentioned in any inscriptions mentioning soldiers or veterans of Legio VII. The only mention of this gentilicium was recorded on an inscription from Tilurium, also mentioning a soldier of Legio VII, which lacks the honorific *CPF*, thus dating the inscription to before 42 AD: *Sex(tus) Clodius / C(ai) f(ilius) Pub(ilia) Verona / mil(es) [leg(ionis)]*; CIL III, 13976. However, by the same token, since the soldier's name, nor any confirmation of the frequency of this gentilicium among the extant inscriptions among the members of Legio VII, have not been preserved, it cannot be asserted that this truly was not a certain Clodius, particularly if one takes into account that this gentilicium was widespread throughout the Empire, and that it was borne by Italics in first-century Salona; Alföldy 1969, p. 76. Because of this, the first inscription cannot confirm whether this *cognatio* only gathered relatives in the first half of the first century, so the second inscription constitutes the earliest confirmation on the inclusion of non-relatives in this *cognatio*.

16 CIL III, 8675; Medini 1985, p. 7.

Slika 1.
Kognacijski natpis Gaja Turanija Kronija, Arheološki muzej u Splitu
(foto: T. Seser)

Prema imenovanju Gaja Turanija Kronija vidimo da je riječ o oslobođeniku obitelji Turanija, od koje nasljeđuje gentilno ime, dok njegov kognomen upućuje na njegov prethodni robovski status.¹⁷ Obitelj Turanija bila je autohtona romanizirana skardonitanska obitelj, čiji su članovi još prije dolaska rimske vlasti postigli visoke pozicije, koje zadržavaju i nakon romanizacije skardonitanskog teritorija.¹⁸ Kako bi se ova obitelj dovela u vezu sa salonitanskim područjem, potrebno je osvrnuti se na natpise koji spominju Tita Turanija Sedata iz Skardone, koji je ujedno bio i vrhovni svećenik carskoga kulta za Liburniju,¹⁹ te Tita Turanija

Figure 1.
Cognatio inscription of Gaius Turranius Cronius, Archaeological Museum in Split (photograph by T. Seser)

Based on the naming of Gaius Turranius Cronius, it is apparent that he was a freedman of the Turranius family, from whom he inherited the gentilicium, while his cognomen indicates his previous slave status.¹⁷ The Turranius family was an indigenous Romanized family of Scardona, whose members had attained high positions even prior to the arrival of Roman rule and which they retained after Scardona's territory was Romanized.¹⁸ In order to connect this family to the territory of Salona, it is necessary to cite the inscriptions which mention Titus Turranius Sedatus from Scardona, who was also a high priest of the imperial cult for Liburnia,¹⁹ and Titus Turranius

17 Alföldy 1969, str. 183.

18 Glavičić 2007, str. 253-254.

19 CIL III, 2810 (Scardona): T(ito) Turra[nio] / T(iti) f(ilio) Ser(gia tribu) Seda[to], / decurioni, (duo)[viro] / Scardonis, sacer[doti] / ad aram Aug(usti) Lib[urnorum]). Huic ordo Scardo[nitan(i)] / statuam decre[vit]. Iulia Sex(t)i f(ilia) Maxima / inpensa remi[ssa] / d(e) s(ua) p(ecunia) f(ecit). L(oco) d(ato) d(ecreto) d(ecurionum).

17 Alföldy 1969, p. 183.

18 Glavičić 2007, pp. 253-254.

19 CIL III, 2810 (Scardona): T(ito) Turra[nio] / T(iti) f(ilio) Ser(gia tribu) Seda[to], / decurioni, (duo)[viro] / Scardonis, sacer[doti] / ad aram Aug(usti) Lib[urnorum]). Huic ordo Scardo[nitan(i)] / statuam decre[vit]. Iulia Sex(t)i f(ilia) Maxima / inpensa remi[ssa] / d(e) s(ua) p(ecunia) f(ecit). L(oco) d(ato) d(ecreto) d(ecurionum).

Vera, pokopanog u Saloni.²⁰ Na temelju filijacije te navoda edilske službe Tita Turanija Vera koju je ovaj obavljao u Skardoni, može se zaključiti da su te dvije osobe bile u bliskoj rodbinskoj vezi, te da se Tit Turanije Ver iz Skardone seli u Salonu. To je ujedno dokaz o širenju obitelji sa skardonitanskog teritorija u središte provincije, odnosno u Salonu.²¹ Na natpisu Tita Turanija Vera, koji postavlja njegova žena Arija Sukcesa, navode se kao članovi obitelji i oslobođenici i oslobođenice. Upravo je Gaj Turanije Kron jedan od oslobođenika Turanija u Saloni.²² On obnaša službu augustalskog sevira u sklopu carskoga kulta,²³ te obavlja munificijenciju kao štovatelj kulta Velike Majke, tj. Kibebe. Na ovoj posveti Kibela ima epitet *cognationis*, kojim se božica dovodi u izravnu vezu s kognacijom, tako da i ovu munificijenciju koju je o vlastitu trošku obavio Turanije Kron, treba s njom povezati.

Posveta Velikoj Majci nalazi se na natpisu datiranom u 1.-2. stoljeće (sl. 2):

*Matri deum / Magnae / aedem cognatio fecit ex / nummis
conlatis solo / suo.*²⁴

Ovaj natpis pronađen je zajedno s natpisom [... Lu?]cius L(uci?) [f(i)lius] [...] / [... cel?]lam et [...] na odlagalištu građevinskog otpada krajem 1989. godine.²⁵ S obzirom na okolnosti nalaza, te sloja žbuke kojom su bile presvučene može se zaključiti da su ploče bile uzidane u istočni salonitanski bedem.²⁷ Premda na drugom natpisu nije sačuvana posveta, moglo bi se, s obzirom na to da je pronađen uz natpis posvećen Velikoj Majci, pretpostaviti da je i on bio povezan s tim božanstvom. Zanimljivost drugog nalaza je u tome što ploča ima blago konkavni oblik, a utor na desnoj strani upućuje na to da je riječ o većem natpisu koji se sastojao od nekoliko ploča koje su se spajale, a na temelju restituciju prve riječi drugog retka kao *cellam*, pripisuje mu

Verus, buried in Salona.²⁰ Based on the filiation and the indication of the aedile post held by Titus Turranius Verus in Scardona, it may be concluded that these two individuals were close relatives, and that Titus Turranius Verus moved from Scardona to Salona. This is also evidence on the spread of this family from Scardona's territory to the provincial centre, i.e., Salona.²¹ The inscription for Titus Turranius Verus, placed by his wife Arria Succesa, specifies freedmen and women as family members. Gaius Turranius Cronius was in fact one of the freedmen of the Turranius family in Salona.²² He held the post of sevir Augustalis in the imperial cult,²³ and granted munificence as an admirer of the cult of the Magna Mater, i.e., Cybele. In this inscription, Cybele bears the epithet *cognationis*, whereby this deity is directly linked to the *cognatio*, so that this munificence granted at his own expense by Turranius Cronius must also be linked thereto.

A dedication to the Magna Mater can be seen in the inscription dated to the first/second century (Fig. 2):

*Matri deum / Magnae / aedem cognatio fecit ex / nummis
conlatis solo / suo.*²⁴

This inscription was found together with the inscription [... Lu?]cius L(uci?) [f(i)lius] [...] / [... cel?]lam et [...] in a construction waste dump site at the end of 1989.²⁵ Given the circumstances of the find, and the layer of plaster with which the slabs were covered, it may be concluded that they were built into the eastern city wall of Salona.²⁷ Even though the dedication was not preserved on the other inscription, since it was found next to an inscription dedicated to the Magna Mater, it may be assumed that it was associated with this deity. An interesting aspect of the second find is that the slab has a slightly concave shape, while the slot on the right-hand side indicates that this was a larger inscription which consisted of several connecting slabs, and based on the restoration of the first word of

20 CIL III 2085 (Salona): T(ito) Turranio / T(it)i f(i)lio Vero, / aedili Scardon(ae). / Arria C(ai) f(ilia) Maxim(a), fil(io) / pientissimo fec(it) et sibi et / C(aio) Maecio Maximo, coniug(i), / libertis libertabusq(ue) suis.

21 Glavičić 2007, str. 254.

22 Da je doista riječ o oslobođeniku, može se vidjeti po imenovanju ove osobe. Prema rimskom pravilu imenovanja, osobe koje stječu slobodu, gentilicij preuzimaju od one osobe koja im tu slobodu dodjeljuje, dok ime koje su imali kao robovi prelazi u kognomen; Matijašić 2002, str. 71-72. Na ovom se slučaju može zaključiti da je riječ o oslobođeniku Kroniju, kojem je slobodu dao Gaj Turanije, od kojeg preuzima prenamen i gentilicij; Alföldy 1969, str. 183.

23 Ross-Taylor 1914, str. 231-253; Glavičić 2007, str. 354.

24 Maršić, Matijević 2000, str. 32, kat. br. 13.

25 Maršić, Matijević 2000, str. 32, kat. br. 15.

26 U zbirci Matijević nalazi se još jedan natpis koji upućuje na posvetu Velikoj Majci, a pronađen je godine 1994. na gradilištu Inine poslovne zgrade, gdje je dospio u sekundarnoj primjeni: P(ublius) [...] / Pa[...] / Ma[tri Magnae? ...] / vo[tum? ...]. Ostaje otvoreno pitanje je li i on pripadao istom kulturnom mjestu kojem su, možda, pripadala dva prethodna spomenika; Maršić, Matijević 2000, str. 34, kat. br. 16.

27 Maršić, Matijević 2000, str. 32.

20 CIL III, 2085 (Salona): T(ito) Turranio / T(it)i f(i)lio Vero, / aedili Scardon(ae). / Arria C(ai) f(ilia) Maxim(a), fil(io) / pientissimo fec(it) et sibi et / C(aio) Maecio Maximo, coniug(i), / libertis libertabusq(ue) suis.

21 Glavičić 2007, p. 254.

22 That this was a freedman may be seen in this individual's naming. According to Roman naming rules, persons who gained their freedom assumed the gentilicium of that person who granted them that freedom, while the names they had as slaves become cognomina; Matijašić 2002, pp. 71-72. Specifically in this case, one may conclude that this was the freedman Cronius, whose freedom was granted by Gaius Turranius, from whom he assumed his praenomen and gentilicium; Alföldy 1969, p. 183.

23 Ross-Taylor 1914, pp. 231-253; Glavičić 2007, p. 354.

24 Maršić, Matijević 2000, p. 32, cat. no. 13.

25 Maršić, Matijević 2000, p. 32, cat. no. 15.

26 There is another inscription in the Matijević collection which indicates a dedication to the Magna Mater, and it was found at the construction site of a building belonging to the national petroleum company Ina in 1994, where it was in secondary use: P(ublius) [...] / Pa[...] / Ma[tri Magnae? ...] / vo[tum? ...]. The question remains as to whether it belonged to the same cult site as the preceding two monuments; Maršić, Matijević 2000, p. 34, cat. no. 16.

27 Maršić, Matijević 2000, p. 32.

Slika 2.
Kognacijski natpis iz Arheološke zbirke Marka Matijevića, Solin (foto: I. Matijević)

se kulturni karakter.²⁸ Budući da je riječ o spomenicima koji su naknadno iskorišteni prilikom gradnje bedema te koji su vrlo vjerojatno doneseni s istog mjesta nedaleko od zidina, mogli bismo pretpostaviti da je riječ o dvama spomenicima koji pripadaju istome kulturnom mjestu na kojem je, sudeći prema tekstu drugog natpisa, postojao hram posvećen Velikoj Majci; po sadržaju prvog natpisa mogli bismo reći da je pripadao kognaciji. Dimenzije ploča drugog natpisa dodatan su dokaz tome da su one zaista bile dio neke veće kulturne građevine, što dodatno upotpunjuje pravilno razumijevanje konteksta riječi *cellam* na natpisu. Mjesto nalaza i sekundarna upotreba ploča u svrhu izgradnje istočnih bedema, upućuju na to da bi njihov prvotni položaj, a time i položaj svetišta, bio uzak pojas unutar istočnog proširenja grada ili Gospin otok.²⁹

U blizini sjevernoga gradskog zida istočnog dijela grada pronađen je još jedan natpis sa spomenom kognacije posvećen Velikoj Majci:³⁰

C(aius) Agri[us ...] / et Agria [...] / templu[m] Matris Magnae ...] / vetusta[te corruptum restituerunt ...] / item Mat[ris] statuas ...] / duas cognat[as ...] / p(ondo) l(ibras) (duas) easde[m] arg(enteas)] / sumptu su[o] posuerunt.

Figure 2.
Cognatio inscription from the Marko Matijević Archaeological Collection, Solin (photograph by I. Matijević)

the second line as *cellam*, a cult character has been ascribed to it.²⁸ Since these are monuments that were subsequently used to build city walls, which were probably brought from the same location near the walls, it may be assumed that these were two monuments belonging to the same cult site at which, judging by the text of the second inscription, there was a temple dedicated to the Magna Mater, while based on the first inscription, it may be said that it belonged to a *cognatio*. The dimensions of the slab of the second inscription serve as additional evidence that they were truly part of a larger cult building, which supplements the correct understanding of the context of the word *cellam* in the inscription. The find site and secondary use of the slab to build the eastern defensive wall indicate that their original location, and thus the location of the shrine, were in the narrow belt inside the city's eastern extension or Gospin otok.²⁹

Near the northern city wall of the city's eastern side, another inscription was found that mentions a *cognatio* dedicated to the Magna Mater:³⁰

C(aius) Agri[us ...] / et Agria [...] / templu[m] Matris Magnae ...] / vetusta[te corruptum restituerunt ...] / item Mat[ris] statuas ...] / duas cognat[as ...] / p(ondo) l(ibras) (duas) easde[m] arg(enteas)] / sumptu su[o] posuerunt.

28 Maršić, Matijević 2000, str. 13.

29 Maršić, Matijević 2000, str. 13.

30 ILJug 1978, 674.

28 Maršić, Matijević 2000, p. 13.

29 Maršić, Matijević 2000, p. 13.

30 ILJug 1978, 674.

Slika 3.
Kognacijski natpis iz Tršćenice, Arheološki muzej u Splitu (foto: T. Seser)

Figure 3.
Cognatio inscription from Tršćenica, Archaeological Museum in Split
(photograph by T. Seser,)

Natpis se datira u razdoblje 1.-2. stoljeća, te predstavlja još jedan dokaz o nesrodničkom udruženju kognacije, što se vidi po imenima oslobođenika koji obnavljaju kognacijski hram posvećen Kibeli. Iz istoga gentilicija ovog bračnog para razvidno je da je riječ o oslobođenicima obitelji Agrija, koji vrlo vjerojatno stječu slobodu na prostoru Salone, te je moguće da u trenutku kada postaju članovi kognacije obnavljaju hram.

Na natpisu nije navedeno ime kognacije, što znači da se već u 1. i 2. stoljeću podrazumijevalo o kakvom je udruženju riječ, što je značajka i kasnijeg razdoblja, o čemu svjedoči natpis datiran u 2.-3. stoljeće, pronađen u antičkom bunaru u Tršćenici,³¹ u blizini crkve sv. Lovre (sl. 3).³²

M(atri) M(agnae) / cognatio / fanum d(e) s(uo) / ampliavit.

The inscription has been dated to the first/second centuries, and serves as another piece of evidence of non-relatives associating in a *cognatio*, which is seen by the names of the freedman who renovated a *cognatio* temple dedicated to Cybele. Based on the same gentilicium of this married couple, it is apparent that these are freed slaves of the Agrius family, who probably acquired their freedom in the territory of Salona, and it is possible that they renovated the temple upon becoming members of the *cognatio*.

The name of the *cognatio* is not specified in the inscription, which means that already during the first and second centuries the type of association in question was understood, which was also a feature of the subsequent period, to which an inscription dated to the second/third century testifies, found in a Roman-era well in Tršćenica,³¹ near the Church of St. Lawrence (Fig. 3).³²

M(atri) M(agnae) / cognatio / fanum d(e) s(uo) / ampliavit.

31 Natpis je pronađen zajedno s brojnim drugim antičkim nalazima; Rendić-Miočević 2007, str. 13.

32 Medini 1985, str. 8; ILJug 1986, 1997.

31 The inscription was discovered together with numerous other Roman-era finds; Rendić-Miočević 2007, p. 13.

32 Medini 1985, p. 8; ILJug 1986, 1997.

Slika 4.
Prostor istočnog proširenja grada (prema Suić 2003, str. 216, sl. 9; kartu doradila: S. Bekavac)

Figure 4.
Area of the city's eastern expansion (based on Suić 2003, p. 216, Fig. 9; map refined by: S. Bekavac)

Na ovom natpisu navodi se akcija proširenja fanuma od strane kognacije, što podrazumijeva da je i prije razdoblja u kojem nastaje ovaj natpis posvećen Velikoj Majci, postojalo kognacijsko svetište, koje se poslije proširuje. Natpis je ujedno i dokaz o postojanju kulturnog mjesta u vlasništvu udruženja i u ovom dijelu salonitanskog agera.

Najstariji natpisi koji navode postojanje kognacije, a datiraju se u 1.-2. stoljeće, prema mjestu nalaza vežu se uz prostor istočnog proširenja grada, gdje je nesumnjivo postojalo jedno svetište ili nekoliko njih, koja su bila pod njezinim kompetencijama (sl. 4). Prvi je natpis svakako najstarija potvrda koja svjedoči o postojanju tog kulturnog udruženja koje tada ima svoje ime kao *cognatio Clodiorum*, što ukazuje na krvnu povezanost članova. Iako je mjesto nalaza tog natpisa nepoznato, ono se može dovesti u vezu s istočnim dijelom grada, gdje je pronađen drugi natpis kojim se potvrđuje zamjena are u svetištu, koje je očito bilo pod ovlastima te iste kognacije, budući da je dozvolu za to dao Gaj Klodije Gracil. Već tada se članstvo širi i na nesrodnike, što je potvrđeno imenima dedikanata.

Ostala tri natpisa također se vežu uz ovaj prostor, a

This inscription cites activity to expand the sanctuary by the *cognatio*, which implies that even before this inscription dedicated to the Magna Mater appeared there was a *cognatio* shrine that was later expanded. The inscription also serves as evidence of the existence of a cult site owned by the association even in this part of the Salona ager.

The oldest inscriptions which specify the existence of the *cognatio* and dated throughout the first and second centuries are associated with the area of the city's eastward expansion, where one or more shrines under its competence certainly existed (Fig. 4.). The first inscription is certainly the oldest confirmation that testifies to the existence of this cult association, which at the time went under the name *cognatio Clodiorum*, which indicates the blood ties of its members. Although this inscription's find site is not known, it may be associated with the eastern section of the city, where another inscription was found which confirms the replacement of an altar in the shrine that was obviously under the purview of this same *cognatio*, since consent for this was granted by Gaius Clodius Gracilis. Already then membership was expanded to non-relatives, which was confirmed by the names of dedicants.

The remaining three inscriptions have also been linked to this

datiraju se u 1.-2. stoljeće.³³ U tom razdoblju broj članova se povećava, oni više nisu krvni srodnici, posvete su vezane uz Kibelu, kojoj dedikanti kao članovi kognacije podižu i obnavljaju svetište. Više se ne navodi ime kognacije, što potvrđuje i četvrti natpis, koji kognaciju izravno spominje u kontekstu njezine akcije izgradnje hrama, i to svojim novcem.³⁴ Na šestom natpisu također se ne navodi ime kognacije, što znači da se točno znalo o kojem je udruženju riječ.³⁵ Taj je natpis datiran nešto kasnije, odnosno u razdoblje 2.-3. stoljeća, a i položaj na kojem je natpis pronađen nije u blizini istočnog proširenja grada, što ukazuje na mogućnost da se povećanjem broja članova kognacije povećao i broj kulturnih mjesta koja su bila pod njezinim ovlastima. Članovi vezani uz određeni dio salonitanskog agera brinuli su se o održavanju svetišta i dužnosti unutar onog dijela kognacijskog kulturnog mjesta koje im je teritorijalno bilo najbliže.

O postojanju još jednog kulturnog prostora u vlasništvu kognacije svjedoči i posljednji natpis koji to vjersko udruženje veže uz prostor Manastirina:³⁶

V(eneri) V(ictrici) B(oniae) s(acrum) / M(arcus) Ulp(ius) At(talus) / collector / cognatio/nis ex p(ecunia) m(ultatitia?).

Ovo je dokaz o postojanju nekoliko kognacijskih udruženja s istim značajkama, do čega je dovelo povećanje broja članova zbog širenja kulta *Magna Mater*, te prostorni razmještaj svetišta, koja su bila u vlasništvu pojedine kognacije na različitim dijelovima salonitanskog agera. Na taj način one su teritorijalno odijeljene, ali su sadržajno iste. Svaka se brine za održavanje svetišta i kulturnog prostora na području djelovanja one kognacije kojoj teritorijalno pripadaju, što je razvidno iz natpisa na kojima su zabilježene različite akcije obnova i izgradnji kognacijskih svetišta pokrenutih od strane članova udruženja. Po tome se kognacijske posvete razlikuju od onih koje Velikoj Majci podižu dedikanti koji nisu bili članovi tog vjerskog udruženja; prve su posvete bile za udruženje i za kolektivnu dobrobit članova kognacije, a posvete ostalih metroačkih vjernika bile su individualne.³⁷

area, and they have been dated throughout the first and second centuries.³³ During this period membership increased, they were no longer blood relatives, and dedications were associated with Cybele, to whom the dedicants, as members of the *cognatio*, raised and renovated a shrine. The name of the *cognatio* is no longer mentioned, which is also confirmed in the fourth inscription that directly mentions the *cognatio* in the context of its activity to build a temple with its own money.³⁴ Its name is not specified in the sixth inscription either, which means that the association to which it referred was obvious.³⁵ This inscription was dated somewhat later, to the second/third century, and even the site at which the inscription was found is not close to the city's eastern expansion, which points to the possibility that the increase in membership of the *cognatio* also entailed an increase in the number of cult sites under its purview. The members tied to a specific part of the Salona ager cared for the maintenance of the shrine and duties within that part of the *cognatio* cult site that was closest to them.

The existence of yet another cult site owned by the *cognatio* is demonstrated by the final inscription, which ties this religious association to the area of Manastirine:³⁶

V(eneri) V(ictrici) B(oniae) s(acrum) / M(arcus) Ulp(ius) At(talus) / collector / cognatio/nis ex p(ecunia) m(ultatitia?).

This is evidence of the existence of several *cognatio* associations with the same characteristics, which came about due to an increase in membership as the cult of the *Magna Mater* began to spread and the spatial distribution of the shrine, which were owned by individual *cognatii* in different parts of the Salona ager. They were territorially divided in this manner, although substantially the same. Each cared for maintenance of the shrine and cult site in the area of activity of that *cognatio* to which it territorially belonged, which may be seen in the reading of the inscriptions that accompanied various activities to renovate and build *cognatio* shrines initiated by its members. The *cognatio* dedications thereby differ from others installed for the *Magna Mater* by dedicants who were not members of this religious association, because the former were for the association and the collective well-being of the *cognatio* members, while the dedications left by the other metroac faithful were individual.³⁷

33 CIL III, 8675; Maršić, Matijević 2000, str. 32, kat. br. 13; ovisno o rekonstrukciji teksta možda i Maršić, Matijević 2000, str. 32, kat. br. 15; ILJug 1978, 674.

34 Maršić, Matijević 2000, str. 32, kat. br. 13.

35 ILJug 1986, 1997.

36 Medini 1985, str. 8. U CIL-u je predložena slijedeća restitucija natpisa: *V(iribus) V(alentibus) B(onis) s(acrum) / M(arcus) Ulp(ius) At(talus) / collector / cognatio/nis ex p(ecunia) m(ultatitia?)*; CIL III, 8676.

37 Tako npr. na jednom kognacijskom natpisu Safinije Filucin zamjenjuje stari žrtvenik novim za sebe i kognaciju, odnosno *sibi et cognationi* (Medini 1985, str. 6-7; ILJug 1986, 2052), dok su posvete ostalih metroačkih vjernika isključivo individualne i najčešće izvršene kao zavjet, što se očituje izrazima kao što su npr. *ex voto* (CIL III, 14674) ili *votum susceptum* (CIL III, 14243).

33 CIL III, 8675; Maršić, Matijević 2000, p. 32, cat. no. 13; depending on the restoration of the text, perhaps also Maršić, Matijević 2000, p. 32, cat. no. 15; ILJug 1978, 674.

34 Maršić, Matijević 2000, p. 32, cat. no. 13.

35 ILJug 1986, 1997.

36 Medini 1985, p. 8. The following restoration of the inscription is proposed in CIL: *V(iribus) V(alentibus) B(onis) s(acrum) / M(arcus) Ulp(ius) At(talus) / collector / cognatio/nis ex p(ecunia) m(ultatitia?)*; CIL III, 8676.

37 Thus, for example, in one *cognatio* inscription, Safinius Filucinus replaced an old altar with a new one for himself and his *cognatio*, i.e., *sibi et cognationi* (Medini 1985, pp. 6-7; ILJug 1986, 2052), while the other metroac dedications were exclusively individual and most often made as a vow, which is apparent based on expressions such as, e.g., *ex voto* (CIL III, 14674) or *votum susceptum* (CIL III, 14243).

Ovim se nameće pitanje uloge kognacija u sklopu metroačkog kulta. Medini, a poslije i Migotti, ističu funeralni karakter kognacije, s time da ih Migotti na temelju toga uspoređuje sa srednjovjekovnim bratovštinama.³⁸ Uzmemo li u obzir vremensku razliku, različite religijske osnove na kojima nastaju kognacije i bratovštine, te različite povijesne i sociološke okvire u kojima se razvijaju, onda se ove dvije pojave nikako ne bi mogle povezati, niti bi se mogao tražiti kontinuitet između antičkih kognacija i srednjovjekovnih kršćanskih bratovština. Dodatni dokaz koji to potvrđuje jest činjenica što natpisna građa svojom datacijom ukazuje da se pojavom kršćanstva udruženja metroačkih vjernika gase i nestaju, te da prve bratovštine nastaju tek u srednjem vijeku, kada se slika društva u potpunosti mijenja, kao i njegovi odnosi.

Medini je nastanak i karakter kognacija povezo s grčkim singenejama, odnosno s grčkim udruženjem koje se brinulo o pokopu i održavanju grobova umrlih članova zajednice.³⁹ Međutim, ni jedan kognacijski natpis iz Salone nije pogrebnog karaktera niti ga se može, prema njegovu sadržaju, dovesti u vezu s bilo kakvim pogrebnim akcijama. Također, sudeći prema prva dva natpisa, vidimo da je kognacija u svojim začetima obuhvaćala članove i srodnike klodijevskog gensa, tako da se u svojim osnovama ne može povezati s grčkim doseljenicima, nego s italskim,⁴⁰ što je još jedan dokaz tome da se kognacija razvila iz privatnog kulta italskih pripadnika zajednice, a ne po uzoru na grčke singeneje, čime se ujedno odbacuje funeralna uloga kognacija.

Ono što se može zaključiti na temelju analize natpisa jest da je uloga članova kognacije bila briga oko svetišta i njihove obnove, a budući da su posvete vezane uz Kibelu, čije su se svetkovine odvijale krajem ožujka i u travnju,⁴¹ logično je da su članovi kognacije imali i istaknutu ulogu u organizaciji tih svečanosti. Na natpisnoj građi također se javljaju i određene funkcije u sklopu udruženja. Tako se na posljednjem natpisu spominje *collector cognationis*, čija je funkcija, po svemu sudeći, bila prikupljanje novca kognacije, koji su davali njezini članovi, što se može potvrditi trima natpisima; prvi navodi gradnju hrama koji je kognacija podigla svojim prikupljenim novcem (*ex nummis conlatis solo suo*),⁴² drugi navodi proširenje fanuma od strane kognacije, također novcem udruženja (*fanum d(e) s(uo) ampliavit*),⁴³ a treći se odnosi na posvetu koju Marko Ulpije Atal kao kolektor kognacije postavlja zajedničkim novcem (*ex pecunia multatitia*).⁴⁴

This imposes the question of the precise role played by the *cognatio* within the metroac cult. Medini, and later Migotti, stressed the funerary character of the *cognatii*, and on this basis Migotti compared them to medieval fraternities.³⁸ Taking into consideration the chronological difference, the different religious foundations upon which *cognatii* and fraternities emerged, and the different historical and sociological frameworks in which they developed, these two phenomena certainly cannot be linked, nor can any continuity be sought between the Roman-era *cognatii* and medieval Christian fraternities. Additional evidence to back this assertion is the fact that the inscription sources indicate that associations of metroac believers dissolved and disappeared once Christianity appeared, and that the first fraternities emerged only in the Middle Ages, when society and its internal relations had changed entirely.

Medini linked the emergence and character of the *cognatii* with the Greek *syngeneias*, i.e., Greek associations which saw to the interment and maintenance of graves of deceased members of a community.³⁹ However, not one *cognatio* inscription from Salona has a funerary character, nor can their content in any way be associated with any funerary activity. Also, judging by the first two inscriptions, it can be seen that the *cognatio* in its beginnings encompassed members and relatives of gens Clodius, so that in its rudiments it cannot be linked to Greek but rather to Italic settlers,⁴⁰ which is yet further evidence that the *cognatio* grew from a private cult of Italic members of the community, and was not modelled after a Greek *syngeneia*, which also discards the hypothesis of the funerary role of the *cognatio*.

What may be concluded based on an analysis of the inscriptions is that the role of *cognatio* members was care for shrines and their renewal, and given the dedications to Cybele, whose feast days were at the end of March and in April,⁴¹ it is logical that they played a notable role in organizing these festivities. Certain functions performed within the associations also appear on the inscription sources. Thus, the last inscriptions mentions the *collector cognationis*, whose function, by all indications, was to collect the common funds of the *cognatio* donated by its members, which may be confirmed on the basis of three inscriptions: the first mentions the construction of a temple which the *cognatio* accomplished with its donated money (*ex nummis conlatis solo suo*),⁴² the second mentions the expansion of the sanctuary by the *cognatio* also using the association's money (*fanum d(e) s(uo) ampliavit*),⁴³ while the third pertains to a dedication which Marcus Ulpius Atalus placed as the *collector cognationis* using common funds (*ex pecunia multatitia*).⁴⁴

38 Migotti 1986, str. 182-183.

39 Medini 1985, str. 24.

40 Alföldy 1969, str. 76.

41 Svečanosti u ožujku bile su vezane uz Kibelu i Atisa; Vermaseren 1977, str. 113-124; Turcan 1992, str. 44-47, a svečanosti u travnju ili megalenzije bile su povezane isključivo s Velikom Majkom, te se u sklopu tih svečanosti slavilo njezino rođenje, dan poznat kao *dies natalis*; Vermaseren 1977, str. 124-125.

42 Matijević, Maršić 2000, str. 32, kat. br. 13.

43 Medini 1985, str. 8; ILJug 1986, 1997.

44 Medini 1985, str. 8; CIL III, 8676.

38 Migotti 1986, pp. 182-183.

39 Medini 1985, p. 24.

40 Alföldy 1969, p. 76.

41 The festivities in March were tied to Cybele and Attis; Vermaseren 1977, pp. 113-124; Turcan 1992, pp. 44-47, while the festivities in April, or the Megalesia, were associated exclusively with the Magna Mater, and as a part of these festivities her birthday, known as the *dies natalis*, was also celebrated; Vermaseren 1977, pp. 124-125.

42 Matijević, Maršić 2000, p. 32, cat. no. 13.

43 Medini 1985, p. 8; ILJug 1986, 1997.

44 Medini 1985, p. 8; CIL III, 8676.

Značenje i širenje kognacija može se pratiti i na temelju posveta. Prvi i najstariji natpis, koji ukazuje na privatni kult, povezan je s Venerom, te se na temelju značenja pojma *cognatio* (krvni srodnici po majčinoj liniji) može zaključiti da se isticao aspekt Venerine plodnosti i Venere kao stvoriteljice života.⁴⁵ U tom pogledu ona bi bila zajednička roditeljica članova klodijevske kognacije. Već iduća posveta upućena je Velikim Majkama, što jasno ukazuje na to da se taj aspekt plodnosti i stvaranja, koji je izražen u idejnom nastanku kognacije, prenosi i na posvete Velikoj Majci, odnosno Kibeli, koje se javljaju na kasnijim natpisima. Te promjene trebalo bi sagledati u širem kontekstu promjena na razini Carstva. Dakle, u onom trenutku kada dolazi do popularizacije Kibelina kulta i donošenja određenih reformi u doba Klaudija, koje se ponajprije odnose na povećanje broja dana u kalendaru vezanih za Kibeline svetkovine, te na uvođenje Atisa u kult, dolazi i do promjena u karakteru kognacije.⁴⁶ Aspekt Venerine plodnosti poistovjećuje se sa značajkama Kibele, a udruženje, koje se prvotno sastojalo od krvnih srodnika koji su po značenju pojma *cognatio* povezani po majčinskoj liniji, nadopunjuje se fiktivnim srođnicima povezanim zajedničkom majkom Kibelom. Ona predstavlja zajedničku majku svih bogova, baš kao što i Venera *Genetrix* predstavlja roditeljicu rimskog naroda,⁴⁷ čime automatski i članovi kognacije u duhovnom aspektu postaju međusobni srodnici potekli od iste božanske majke. Tim prožimanjem Venerinog i Kibelinog kulta, mogli bismo pojasniti i problem vezan uz posvetu na posljednjem natpisu, koja se javlja u skraćenom obliku kao *V V B S*, i to samo na ovom epigrafskom spomeniku iz Salone. U CIL-u je predložena restitucija kao *V(iribus) V(alentibus) B(onis) S(acrum)*, što bi natpis dovelo u vezu s kulturnom svečanosti ukopa genitalija žrtvovane životinje, na kojem bi se mjestu onda podigao spomenik.⁴⁸ Obred je vezan uz tauroboliju i kult Kibele i Atisa.⁴⁹ S obzirom da se kod takvih spomenika obvezno javlja ili posveta Velikoj Majci ili spomen taurobolije, ovaj natpis se, dakle, ne bi mogao dovesti u vezu s tim obredom, što isključuje i mogućnost restitucije posvete kao *Viribus Valentibus*.⁵⁰ Više potvrdnih argumenata imalo bi dešifriranje posvete kao *V(eneri) V(ictrici) B(onae) S(acrum)*, što pozornost usmjerava na Veneru i njezin kult, čiji je razvoj tekao usporedo s razvojem Kibelinog kulta. Popularnost tog božanstva na teritoriju Salone nakon 1. i 2. stoljeća očita je u postojanju Venerina kolegija, kao posebnog udruženja trgovaca, koji su tu božicu uzeli za svoju zaštitnicu.⁵¹

The significance and spread of the *cognatii* can also be followed on the basis of dedications. The first and oldest inscription, which indicates a private cult, was associated with Venus, and on this basis the meaning of the term *cognatio* (matrilinial blood relatives) may be interpreted as an aspect of Venerean fertility or Venus as the creator of life.⁴⁵ In this sense, she would have represented a common parent to the members of *cognatio Clodiorum*. The next dedication is addressed to the *Magnae Matres*, which clearly indicates that this aspect of fertility and creation, expressed in the ideational emergence of the *cognatio*, was also transferred to the *Magna Mater*, or *Cybele*, which appeared in later inscriptions. These changes should be viewed in the broader context of changes at the level of the Empire. Thus, at that moment when the cult of *Cybele* became popularized and certain reforms were introduced during the reign of *Claudius*, which primarily pertained to an increase in the number of days in the calendar tied to *Cybele's* festivities and the introduction of *Attis* to the cult, a change in the character of the *cognatio* also occurred.⁴⁶ The fertility of *Venus* was equated with the traits of *Cybele*, and the association, which initially consisted of blood relatives, matrilineally related according to the meaning of the term *cognatio*, was enhanced with fictitious relatives brought together under the common mother *Cybele*. She represented the common mother of all of the gods, just as *Venus Genetrix* was the mother of the Roman people,⁴⁷ whereby the *cognatio* members automatically, in the spiritual sense, became relatives who originated from the same divine mother. This intermingling between the cults of *Venus* and *Cybele* can also explain the problem associated with the dedication in the last inscription, which appeared in abbreviated form as *V V B S*, only on this epigraphic monument from *Salona*. In *CIL* the proposed restoration is *V(iribus) V(alentibus) B(onis) S(acrum)*, which connected the inscription with the cult ceremony of burying the genitalia of a sacrificed animal, at which site a monument was then erected.⁴⁸ The rite is tied to *taurobolium* and the cult of *Cybele* and *Attis*.⁴⁹ Since either a dedication to the *Magna Mater* or the mention of *taurobolium* always appears on such monuments, this inscription cannot be linked to that ritual, which also excludes the possibility of restoring the dedication as *Viribus Valentibus*.⁵⁰ Deciphering the dedication as *V(eneri) V(ictrici) B(onae) S(acrum)* would have more arguments in favour of it, as it turns attention to *Venus* and her cult, the development of which proceeded parallel to that of *Cybele's* cult. The popularity of this deity in *Salona's* territory after the first and second centuries was reflected in the existence of a *collegium* of *Venus* as a separate association of merchants who took this goddess as their patron.⁵¹ The syncretism between *Cybele* and *Venus*,

45 Medini 1985, str. 25.

46 Turcan 1992, str. 44.

47 Medini 1976, str. 191.

48 CIL III, 8676; Medini 1985, str. 9, bilj. 19.

49 Vermaseren 1977, str. 101.

50 Medini 1985, str. 10. Kao primjer vidi natpise CIL X, 6961 i 6962.

51 Postojanje Venerina kolegija u Saloni potvrđeno je trima natpisima: [...] *tripon[dium(?) ...] / [... c]oll[egium] Ven[eris] / [...];* AE 2006, 1019, zatim: *Aur(elius) Candianus ex col[legio] Veneris sibi et suis fecit;* CIL III, 216, te natpis: *Prima Fulviae / Urbana Curtiae / Oecumene Iuliae / mag[ist]rae V(eneris?) d(onum) d(ant);* CIL III, 1963.

45 Medini 1985, p. 25.

46 Turcan 1992, p. 44.

47 Medini 1976, p. 191.

48 CIL III, 8676; Medini 1985, p. 9, note 19.

49 Vermaseren 1977, p. 101.

50 Medini 1985, p. 10. As an example see inscriptions CIL X, 6961 and 6962.

51 The existence of a *collegium* of *Venus* in *Salona* has been confirmed in three inscriptions: [...] *tripon[dium(?) ...] / [... c]oll[egium] Ven[eris] / [...];* AE 2006, 1019, then: *Aur(elius) Candianus ex col[legio] Veneris sibi et suis fecit;* CIL III, 216, and the inscription: *Prima Fulviae / Urbana Curtiae / Oecumene Iuliae / mag[ist]rae V(eneris?) d(onum) d(ant);* CIL III, 1963.

Sinkretizam Kibebe i Venere, zbog njihovih sličnih osobina, očituje se već u 1. stoljeću, što je potvrđeno i na natpisima koji spominju kognaciju, pa je tako prvi kognacijski natpis posvećen Veneri, a ostali su vezani uz *Magna Mater*. Misterijski karakter kulta tipičan za Kibelu djelomično je prožeo i Venerin kult, iz kojeg razloga se ona više očituje preko osobina nebeskog božanstva, odnosno Venere *Celestis*. O bliskosti ta dva božanstva govori i podatak da je najraniji natpis koji potvrđuje tauroboliju na području Italije bio vezan upravo uz posvetu Veneri Celesti.⁵² Na temelju toga mogli bismo zaključiti da u vrijeme 2.-3. stoljeća, kada se, s dolaskom većeg broja novih kolonista, odnosno orijentalnog stanovništva, kojem po imenskoj analizi pripada i Ulpije Atal,⁵³ mijenja društvena slika Salone, jača uloga Venere, koja je zbog navedenih osobina ponovno poistovjećena s Velikom Majkom, te kojoj se ponovno posvećuje kognacijski natpis.⁵⁴

Zaključno, možemo reći da je kognacija nastala iz privatnog kulta koji je u početku obuhvaćao krvne srodnike klodijevskog roda po majčinoj liniji, a bio je posvećen Veneri, roditeljici i njihovoj zaštitnici. U trenutku kada dolazi do promjena u doba Klaudija i popularizacije kulta *Magna Mater*, dolazi i do promjena u strukturi kognacije, čiji članovi postaju i nesrodnici, ali u duhovnom smislu potekli od iste majke Kibebe, kojoj se od tog trenutka podižu posvete i kognacijska svetišta. Kognacijski kult poprima javni karakter, postupno se širi broj članova udruženja, čime dolazi do povećanja broja kulturnih mjesta na širem teritoriju salonitanskog agera, a dužnost članova postaje briga o svetištu te sudjelovanje u organizaciji metroačkih svečanosti u ožujku i travnju. U trenutku kada dolazi do promjena u društvenoj strukturi Salone, dolaskom određenog broja novih orijentalnih kolonista, dolazi do ponovnog kulturnog prožimanja Venere i Kibebe, što se očituje u posveti na zadnjem natpisu, koji je posvećen Veneri.

No nisu svi sljedbenici kulta *Magna Mater* bili članovi kognacije, što dokazuju ostali natpisi posvećeni Kibeli, koji ne

due to their similar traits, had already manifested in the first century, which was also confirmed on the inscriptions that mention the *cognatio*, so that the first *cognatio* inscription is dedicated to Venus, while the others are tied to the *Magna Mater*. The mysterious character of the cult typical of Cybele also partially influenced the cult of Venus, which is why she was more often presented with the traits of a celestial deity, i.e. Venus *Celestis*. The closeness of these two deities was also reflected in the fact that the earliest inscription which confirmed taurobolium in the territory of Italy was connected to a dedication to Venus *Celestis*.⁵² Based on this, it may be concluded that during the second and third centuries, when Salona's social structure changed with the arrival of many new colonists, i.e., an Oriental population (to whom Ulpius Atalus belonged based on an analysis of his name),⁵³ the role of Venus also gained strength and based on the aforementioned traits she was once more identified with the *Magna Mater*, and a *cognatio* inscription was again dedicated to her.⁵⁴

In conclusion, it may be said that the *cognatio* emerged from a private cult which initially encompassed matrilineal blood relatives of gens Clodius and was dedicated to Venus, their parent and patron. Upon the onset of changes during the Claudian era and the popularization of the *Magna Mater* cult, changes also ensued in the structure of the *cognatio*, as its membership was expanded to include non-relatives who in the spiritual sense came from the same mother, Cybele, to which dedications and *cognatio* shrines were raised from that point onward. The *cognatio* cult assumed a public character, gradually expanding its membership, which led to a higher number of cult sites in the wider territory of the Salona ager, while care for shrines and participation in the organization of metroac festivities in March and April became the duties of members. Once the social structure of Salona changed after the arrival of a certain number of new Oriental colonists, the intermingling of the cults of Venus and Cybele once more occurred, which was manifested in the dedication in the last inscription dedicated to Venus.

However, not all followers of the cult of the *Magna Mater* were members of the *cognatio*, which is shown by the other inscriptions

52 *L(ucio) Iulio Ur[so Serviano] / co(n)s(ulibus) III Non(as) O(ct)obres]] / ecitium taurobolium / Veneris Caelestae et panteliu[m] / Herennia Fortunata inperio(!) deae [...] / per Ti(berium) Claudium Felicem sacerdotem / iterata est; CIL X, 1596; Vermaseren 1977, str. 102.*

53 Gentilicij Marka Ulpija Atala potvrđuje da je riječ o novopridošlom doseljeniku u Salonu, za koje je karakteristična i česta pojava upotreba carskih gentilnih imena; Alföldy 1969, str. 42.

54 Nova struktura stanovništva utjecala je na pojavu brojnih novih kultova i njihova sinkretističkog prožimanja, kao što je npr. pojava Jupitera Dolichena (Medini 1982b, str. 53-90), pa ne bi trebala začuditi ni veza između Venere i Kibebe. Neposrednu potvrdu o zajedničkim značajkama i prepletanju Venere i Kibebe možemo naći i u literarnim izvorima. Tako u Apulejevom *Metamorfozama*, odnosno *Zlatnom magarcu*, iz 2. stoljeća, nailazimo na dio u kojem se glavnom liku obraća božanstvo koje sebe naziva majkom sve prirode, vladaricom svih počela i početaka, prvom od nebeskih bogova, u kojoj su sjedinjena sva božanstva te koju različiti narodi nazivaju različitim imenima, jedni Majkom Bogova, drugi Venerom, Dijanom, Minervom, Junonom i Izidom; Apul. *Met.* 4. 24-6. 6.

52 *L(ucio) Iulio Ur[so Serviano] / co(n)s(ulibus) III Non(as) O(ct)obres]] / ecitium taurobolium / Veneris Caelestae et panteliu[m] / Herennia Fortunata inperio(!) deae [...] / per Ti(berium) Claudium Felicem sacerdotem / iterata est; CIL X, 1596; Vermaseren 1977, p. 102.*

53 The gentilicium of Marcus Ulpius Atalus confirms that he was a newly-arrived settler in Salona, for whom the use of imperial gentile names was a typical and common phenomenon; Alföldy 1969, p. 42.

54 The new population structure influenced the appearance of many new cults and their syncretic diffusion, such as, for example, the appearance of Jupiter Dolichenus (Medini 1982b, pp. 53-90), so the link between Venus and Cybele should not be surprising. A direct confirmation on common traits and intermingling between Venus and Cybele can also be found in literary sources. Thus, in the *Metamorphoses (The Golden Ass)*, written by Apuleius in the second century, there is a section in which the protagonist is addressed by a deity who calls herself "the mother of all things, the mistress of all elements and the initial progeny of the world, the chief of all powers divine, the principal of the gods celestial, and who is called many names by different peoples: some call her mother of the Gods, others Venus, Diana, Minerva, Juno and Isis"; Apul. *Met.* 4. 24-6. 6.

spominju to vjersko udruženje.⁵⁵

Posebno možemo istaknuti natpis koji je zabilježio postojanje kolegija dendrofora, koji su imali istaknutu ulogu u sklopu metroačkih svečanosti krajem ožujka:

*D(is) M(anibus) / Aur(elius) Maximinus Sal[onitanus(?)] / [ex col] legio dendro[forum] / [...]do ux[or ...] / [...]O...*⁵⁶

Iako je glavna osnova njihovog okupljanja bila proizvodnja i prerada drva, ta djelatnost ih je ujedno povezala i s metroačkom religijom, u kojoj drvo ima simbolično značenje jer predstavlja Atisa. Upravo je ta simbolika ovom kolegiju dala kulturni karakter. Važnu ulogu u sklopu ožujskih svečanosti ovaj kolegij dobiva u vrijeme cara Klaudija, koji je zaslužan za inkorporaciju Atisa u Kibelin kult.⁵⁷ Dendrofori su u sklopu povorke, 23. ožujka, nosili stablo čije je korijenje bilo natopljeno krvlju žrtvovanog ovna, a koje je bilo odsječeno u šumi posvećenju Kibeli. Uz stablo je bio izložen i prikaz Atisa ukrašen ljubičicama, koje su prema legendi izrasle na mjestu gdje je Atisu potekla krv.⁵⁸ Taj je dan u sklopu ožujskih svečanosti bio svojevrsna komemoracija Atisove samokastracije. Nema nikakve sumnje da su se takve svečanosti odvijale i na teritoriju Salone, a dodatni dokaz tome je i natpis pronađen na Klisu datiran u razdoblje 1.-2. stoljeća, gdje se nabraja obredni pribor koji je pripadao svetištu, a koji se koristio tokom svečanosti u ožujku i megalenzija u travnju: *Curia Pris/ca Matri magnae / fanum refecit / sign(um) posuit Laro/phorum cymbala / tynpana / catillum / forfices [aram dat l(ibens) a(nimo)].*⁵⁹

Za metroački kult, jedan od najznačajnijih nalaza svakako je nadgrobni natpis pronađen u Zadru, koji je zabilježio postojanje vrhovnog metroačkog svećenika arhigala, koji je tu funkciju obnašao u Saloni, a po svemu sudeći njegova je nadležnost nad metroačkim zajednicama obuhvaćala znatno širi teritorij.⁶⁰

D(is) M(anibus) / L(ucio) Barbunteio / Demetrio archig(allo) / Salonitano qui / annis XVII usq(ue) ad / ann(os) LXXV integr(e) / sacra confecit / Barbunteia Thallu/sa C[all]istera patrono / pientiss(imo) posuit.

dedicated to Cybele that do not mention this religious association.⁵⁵

Particularly noteworthy is the inscription which records the existence of a collegium of dendrophoroi, who played a prominent role in the metroac festivities at the end of March:

*D(is) M(anibus) / Aur(elius) Maximinus Sal[onitanus(?)] / [ex col] legio dendro[forum] / [...]do ux[or ...] / [...]O...*⁵⁶

Although the primary basis for their gathering was wood production and processing, this activity also tied them to the metroac religion, in which wood had symbolic significance because it represented Attis. It was precisely this symbolism that gave this collegium a cult character. This collegium was given a vital role in the March festivities during the reign of Emperor Claudius, who was responsible for the incorporation of Attis into Cybele's cult.⁵⁷ As part of a procession on 23 March, the dendrophoroi carried a tree with roots soaked in the blood of a sacrificed ram, and which had been chopped down in a forest dedicated to Cybele. Next to the tree there was an image of Attis decorated with violets, which according to legend grew at the place where the blood of Attis was spilled.⁵⁸ This day in the March festivities served as something of a commemoration of Attis' self-castration. There can be no doubt that such ceremonies also proceeded in the territory of Salona, and additional evidence for this is the inscription found in Klis and dated to the first/second century, which lists the ritual accessories belonging to the shrine that were used during the festivities in March and the Megalesia in April: *Curia Pris/ca Matri magnae / fanum refecit / sign(um) posuit Laro/phorum cymbala / tynpana / catillum / forfices [aram dat l(ibens) a(nimo)].*⁵⁹

For the metroac cult, one of the most significant finds is certainly the gravestone inscription found in Zadar, which recorded the existence of the supreme metroac priest, the archigallus, who performed this function in Salona, and by all accounts his jurisdiction over the metroac communities extended over a considerably wider territory.⁶⁰

D(is) M(anibus) / L(ucio) Barbunteio / Demetrio archig(allo) / Salonitano qui / annis XVII usq(ue) ad / ann(os) LXXV integr(e) / sacra confecit / Barbunteia Thallu/sa C[all]istera patrono / pientiss(imo) posuit.

55 CIL III, 1952; CIL III, 1953; CIL III, 2920a i Medini 1982a, str. 16; CIL III, 8474; CIL III, 8810 i Medini 1982a, str. 18; CIL III, 13903; CIL III, 14243; CIL III, 14674; CIL III, 14675; ILJug 1986, 2609; Matijević, Maršić 2000, str. 34, kat. br. 16.

56 CIL III, 8823; Medini 1985, str. 38.

57 Navodno je kolegij dendrofora utemeljen 1. kolovoza, na dan rođenja njihovog osnivača, cara Klaudija; Turcan 1992, str. 44 i 49.

58 Turcan 1992, str. 44-45.

59 CIL III, 1952; Alföldy 1969, str. 80 i 237.

60 CIL III, 2920a; Medini 1982a, str. 16. S obzirom na malu brojnost natpisa koji potvrđuju arhigalsku instituciju te podatak da je najbliži nalaz koji navodi tu funkciju pronađen u Kopru, smatra se da je nadležnost salonitanskog arhigala sezala izvan granica provincije Dalmacije; Medini 1982a, str. 16-17.

55 CIL III, 1952; CIL III, 1953; CIL III, 2920a and Medini 1982a, p. 16; CIL III, 8474; CIL III, 8810 and Medini 1982a, p. 18; CIL III, 13903; CIL III, 14243; CIL III, 14674; CIL III, 14675; ILJug 1986, 2609; Matijević, Maršić 2000, p. 34, kat. no. 16.

56 CIL III, 8823; Medini 1985, p. 38.

57 Allegedly the collegium of dendrophoroi was established in 1 August on the birthday of their founder, Emperor Claudius; Turcan 1992, pp. 44 and 49.

58 Turcan 1992, pp. 44-45.

59 CIL III, 1952; Alföldy 1969, pp. 80 and 237.

60 CIL III, 2920a; Medini 1982a, p. 16. Given the small number of inscriptions which confirm the institution of the archigallus, and the fact that the closest find which specifies this function was discovered in Kopar, it is believed that the jurisdiction of the Salona archigallus reached beyond the borders of the Dalmatian province; Medini 1982a, pp. 16-17.

Arhigal je bio vrhovni metroački svećenik i duhovni vođa svih metroačkih zajednica na teritoriju svojeg djelovanja.⁶¹ S obzirom na činjenicu da se funkcija arhigala ne navodi prije 160. godine, smatra se da je uspostavljena 160.-161. godine, reformama Antonina Pija.⁶² Analizom natpisa iz Jadera dolazi se do zaključka da je i salonitanski arhigalat utemeljen neposredno nakon Antoninovih reformi, što sam natpis kao i vrijeme službe Lucija Barbunteja Demetrija datira u razdoblje između 160. godine i kraja 2. stoljeća.⁶³

Na temelju svega navedenog te brojnosti i važnosti natpisa povezanih uz Kibelin kult na teritoriju Salone, možemo potvrditi da je Salona bila jako metroačko središte ne samo na razini provincije Dalmacije nego i na razini Carstva, te da je usporedo s razvojem kulta jačala i uloga kognacije kao specifičnog vjerskog udruženja metroačkih sljedbenika.

The archigallus was the high metroac priest and spiritual leader of all metroac communities in the territory under his jurisdiction.⁶¹ Since the function of archigallus was not mentioned prior to 160 AD, it is believed to have been established in 160-161 AD under the reforms of Antoninus Pius.⁶² An analysis of the inscription from Iader points to the conclusion that the Salona archigallus office was founded immediately after the Antonine reforms, which the inscription itself, as well as the time of service of Lucius Barbunteius Demetrius, dates to the period between 160 AD and the end of the second century.⁶³

Based on the aforementioned, and the number and importance of the inscriptions linked to Cybele's cult in the territory of Salona, it may be asserted that it was a strong metroac centre not only at the provincial level in Dalmatia, but also at the level of the Empire, and that parallel to the development of the cult the role of the *cognatio* - as a specific religious association of metroac followers - also grew.

61 Na teritoriju provincije Dalmacije zajednice metroačkih vjernika zasigurno su potvrđene u Saloni, Seniji, Arbi, Jaderu, Aseriji, a u unutrašnjosti na Zecovima kod Prijedora; Medini 1982a, str. 17, bilj. 13.
62 Vermaseren 1977, str. 98-100; Medini 1982a, str. 15 i 17.
63 Razlog ovakvoj dataciji temelji se na nekoliko činjenica. Već je utvrđeno da je funkcija arhigala utemeljena godine 160.-161., reformom Antonina Pija, što znači da je to najraniji datum kada je arhigalat mogao biti ustanovljen. Druga činjenica jest ta da se ime salonitanskog arhigala javlja u obliku *tria nomina*, a već krajem drugog stoljeća i u trećem stoljeću u rimskom sustavu imenovanja gubi se prenamen; Paasch Almar 1990, str. 53; Salway 1994, str. 124-125; Matijašić 2002, str. 59. Prema tome bi rođenje salonitanskog arhigala bilo najkasnije do sredine 2. stoljeća, a budući da se na natpisu navode godine starosti te podatak da je zadnjih sedamnaest godina života Lucije Barbuntej Demetrij obnašao dužnost arhigala, onda se uspostava te funkcije okvirno može datirati od godine 160. pa najkasnije do kraja 2. stoljeća; Medini 1982a, str. 22-23.

61 In the province of Dalmatia, communities of metroac believers have certainly been confirmed in Salona, Senia, Arba, Iader, Asseria and in the interior, at Zecovi near Prijedor; Medini 1982a, p. 17, note 13.
62 Vermaseren 1977, pp. 98-100; Medini 1982a, pp. 15 and 17.
63 The reason for this dating is based on several facts; it has already been determined that the function of archigallus was established in 160-161 under the reforms of Antoninus Pius, which means that this is the earliest date when the office of archigallus could have been founded. Another fact is that the name of the Salona archigallus appears in the *tria nomina* formula, and already at the end of the second and during the third century the praenomen began to disappear; Paasch Almar 1990, p. 53; Salway 1994, pp. 124-125; Matijašić 2002, p. 59. Therefore, the birth of the Salona archigallus was prior to the mid-second century at the latest, and since the inscription specifies his age, and the fact that in the last seventeen years of his life Lucius Barbunteius Demetrius held the post of archigallus, then the establishment of this function may be provisionally dated from 160 to the end of the second century at the latest; Medini 1982a, pp. 22-23.

Kratice / Abbreviations

AE - Anneé épigraphique, Paris

CIL III - Corpus inscriptionum
Latinarum III, BerlinGodišnjak ANUBiH - Godišnjak
Centra za balkanološka
ispitivanja, Akademija nauka i
umjetnosti Bosne i HercegovineILJug - Anna et Jaro
Šašel, *Inscriptiones latinae quae
in Iugoslavia inter annos MCMXL
et MCMLX repertae et editae
sunt* (Situla, 5, Ljubljana, 1963);
*Inscriptiones latinae quae in
Iugoslavia inter annos MCMLX
et MCMLXX repertae et editae
sunt* (Situla, 19, Ljubljana, 1978);
*Inscriptiones latinae quae in
Iugoslavia inter annos MCMII et
MCMXL repertae et editae sunt*
(Situla, 25, Ljubljana, 1986)PWRE - Pauly Wissowa
*Realencyclopädie der classischen
Altertumswissenschaft*RFFZd - Radovi Filozofskog
fakulteta u ZadruVAPD - Vjesnik za arheologiju i
povijest dalmatinsku**Literatura / Bibliography**Alföldy 1969
G. Alföldy, *Die Personennamen in
der römischen Provinz Dalmatia*,
Heidelberg 1969.Betz 1939
A. Betz, *Untersuchungen zur
Militargeschichte der römischen
Provinz Dalmatien*, Baden bei
Wien 1939.Cambi 2009
N. Cambi, *Skribonijanova pobuna
protiv Klaudija u Dalmaciji godine
42.*, Rad Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti 505,
Zagreb 2009, 63-79.Čače 2003
S. Čače, *Aserija u antičkim
pisanim izvorima. Asseria in the
ancient written sources*, Asseria 1,
Zadar 2003, 7-43.Glavičić 2007
M. Glavičić, *O municipalitetu
antičke Skardone*, in: *Zbornik
radova sa simpozija Rijeka Krka i
Nacionalni park «Krka». Prirodna
i kulturna baština, zaštita i održivi
razvitak*, D. Marguš (ed.), Šibenik
2007, 251-258.Horvat 2002
M. Horvat, *Rimsko pravo*, Zagreb
2002.Kurilić 2006
A. Kurilić, *Vladajući sloj Aserije:
magistrati i dobročinitelji, te
njihove familije i obitelji. Ruling
class of Asseria: magistrates and
benefactors & their familiae and
families*, Asseria 4, Zadar 2006,
7-72.Maršić, Matijević 2002
D. Maršić, M. Matijević, *Varia
Salonitana. Arheološka zbirka
Marka Matijevića u Saloni*, Solin
2002.Maršić 2010
D. Maršić, *Izgubljeni salonitanski
spomenici (II.). Portretne stele
vojnika VII. legije C.p.f. Gaja
Lukrecija i Lucija Cezija Basa*,
VAPD 103, Split 2010, 63-80.Matijašić 2002
R. Matijašić, *Uvod u latinsku
epigrafiju*, Pula 2002.Medini 1982a
J. Medini, *Salonitanski arhigalat*,
RFFZd 9, Zadar 1982, 15 - 28.Medini 1982b
J. Medini, *Kult jupitera Dolihena
u rimskoj provinciji Dalmaciji*,
Godišnjak ANUBiH 20, Sarajevo
1982, 5 - 44.Medini 1985
J. Medini, *Cognitiones
salonitanae*, Godišnjak ANUBiH
23, Sarajevo 1985, 5-45.Migotti 1986
B. Migotti, *Antički kolegiji i
srednjovjekovne bratovštine.
Prilog proučavanju
kontinuiteta dalmatinskih
ranosrednjovjekovnih gradova*,
Starohrvatska prosvjeta 16,
Zagreb 1986, 177-186.Mirković 1986
M. Mirković, *Inscriptionis de la
Mesie Superieure II. Viminacium et
Magnum*, Beograd 1986.Paasch Almar 1990
K. Paasch Almar, *Inscriptiones
latinae. Eine illustrierte Einführung
in der lateinische Epigraphik*,
Viborg 1990.Rendić-Miočević 2007
A. Rendić-Miočević, *Ulomci
reljefa s prikazom Silvana i Dijane
s lokaliteta Tršćenica u splitskom
polju*, VAPD 100, Split 2007,
13-30.Ritterling 1925
E. Ritterling, *Legio. Bestand,
Verteilung und kriegsrische
Betätigung der Legionen des
stehenden Heeres von Augustus
bis Diocletian*, PWRE XII/1-2,
Stuttgart 1925, 1457-1464.Ross-Taylor 1914
L. Ross-Taylor, *Augustales,
Seviri Augustales, and
Seviri: A Chronological Study*,
Transactions and Proceedings
of the American Philological
Association 45, Washington
1914, 231-253.Salway 1994
B. Salway, *What 's in a Name?
A Survey of Roman Onomastic
Practice from c. 700 B.C. to A.D.
700*, The Journal of Roman
Studies 84, London 1994, 124-145.Suić 2003
M. Suić, *Antički grad na istočnoj
obali Jadrana*, Zagreb 2003.Turcan 1996
R. Turcan, *The Cults of the Roman
Empire*, Oxford 1996.Vermaseren 1977
M. J. Vermaseren, *Cybele and Attis
the Myth and the Cult*, London
1977.Wilkes 1969
J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.Zaninović 1980
M. Zaninović, *Vojni značaj Tilurija
u antici*, in: *Cetinska krajina
od prethistorije do dolaska
Turaka, Sinj, 3.- 6. lipnja*, Izdanja
Hrvatskog arheološkog društva
8, Split 1980, 65-75.Zaninović 2007
M. Zaninović, *Ilirsko pleme
Delmati*, Šibenik 2007.